

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Opera

Lactantius, Lucius Caecilius Firmianus

[Venedig], 4. Apr. 1497

Lactantii Firmiani de opificio dei vel formatione hominis liber ad
Demetrianum auditorem suum

[urn:nbn:de:bsz:31-300412](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-300412)

bis ad lucē qua fruimur: subministrat: per illū uiuimus: p̄ illū in hospitium huius mundi intrauimus. Si deū cogites: ille nos i numerabilibus copiis alit: ille sustentat: i huius domo habitamus: huius familia sumus: & si minus obsequēs q̄ decebat: minusq; q̄ officiosa domini & parentis imortalia merita poscebāt: tamē plurimū p̄ficat ad ueniā cōse-
 quendā: si cultū eius not ionēq; teneāus: si abiectis humilibus terrenisq; tā rebus q̄ bonis: caelestia & diuina sempiterna meditemur. Quod ut facere possimus: deus nobis se-
 quēdus est: deus adorādus: quoniā in eo est materia rerū: & rō uirtutū: & fons honorū
 Quid enī deo aut potētia maius ē: aut rōne p̄fectus: aut claritate luculētius? Qui quo-
 niā nos ad sapiētia genuit: ad iustitia p̄ creauit: nō est fas hoīem relicto deo sensus ac-
 ritate datore: terrenis fragilibusq; famulari: aut quærendis tēporalibus bonis inharētē
 ab inocētia & pietate discedere. Nō faciūt beatū uiciosæ ac mortifere uoluptates: non
 opulentia libidinū incitatrix: nō inanis ambitio: nō caduci honores: quibus illaqueatus
 animus humanus & corpori mācipatus: æterna morte dānat: sed inocētia sola: sola iusti-
 tia cuius lagitima & digna merces est immortalitas: quā statuit a principio deus san-
 ctis & icorruptis mētibus: quæ se a uitiis & ab omni labe terrena integras uiolataq;
 cōseruāt. Huius præmii caelestis ac sempiterni p̄cipites eē nō possunt: q̄ fraudibus: ra-
 pinis circūscriptionibus cōsciētia suā polluerūt: q̄q; iniuriis hoīum nefariis cōmissis i-
 eluibiles sibi maculas imiserūt. Proinde uniuersos oportet: q̄ sapiētes: q̄ hoīes merito di-
 ci uolunt: fragilia cōtēnere: terrena calcare: humilia despiciere: ut possint cū deo beatif-
 simā necessitudine copulari. Auferat impietas: discordia: dissensionēq; turbulētā ac pe-
 stiferā sopiant: q̄bus humanæ societates & publici scederis diuina cōiunctio irrumpi-
 tur: dirimit: dissipat. Quātū possumus boni ac beneficii esse meditemur. Siqd nobis
 opum: siqd sapperit copiatū: nō uoluptati unius: sed multorū salutis ipartiat. Voluptas
 .n. tā mortalis ē q̄ corpus: cui exhibet ministeriū. Iustitia uero & beneficētia tā immorta-
 les q̄ mēs & aīa q̄ bonis opibus similitudinē dei assegt. Sit nobis deus nō in tēplis: sed
 i corde nostro cōsecratus. Destructibilia sunt oīa q̄ manu fiūt: mūdemus hoc tēplum
 qd nō fumo: nō puluere: sed malis cogitationibus sordidat: qd nō cæreis ardentibus:
 sed claritate ac luce sapiētia illuminat. In quo si semp deū crediderimus esse præsen-
 tē: ei diuinitatis potētia ita uiuem: ut & ppitiū sp̄ humanus: & unq̄ uereamur iratū:

Lactātiū Firmiani de opificio dei uel forthanōe hoīs liber ad Demetrianū auditorē suū.

Proemium in quo narrat cur hoc opus assumpserit.

Capit.

Vam minime sim getus etiā summis necessitatibus ex hoc libello pote-
 ris existimare: quē ad te rudibus pene uerbis prout igeniū mediocritas
 tulit: Demetriane p̄scripsi: ut & quotidianū studiū meū nosses: & nō de-
 essem tibi p̄ceptor ēt nūc: sed honestioris rei meliorisq; doctrina. Nā si
 re i litteris nihil aliud q̄ linguā instruētibus auditorē facis strenuū p̄bui-
 sti: q̄to magis in his ueris & ad uitā p̄nētibus docilior eē debebis: apud quē nūc p̄fite-
 or nulla necessitate uel rei: uel t̄pis impediri: quominus aliqd excudā: quo philofophi no-
 stræ sectæ quā tuemur: instructiores doctioresq; i posterū siāt: quīs nūc male audiāt: ca-
 stgeturq; uulgo: q; aliter q̄ sapiētibus cōuenit: uiuāt: & uitia sub obtētū noīs cælet: q;
 bus aut mederi oportuit: aut ea p̄fus effugere: ut beatū atq; incorruptū sapiētia no-
 mē: uita ipsa cū præceptis cōgruētē p̄staret. Ergo tamē ut nos ipsos simul & ceteros i-
 struā: nullū laborē recuso: Neq; .n. possum obliuisci mei tū p̄fertim cū maxime op̄ sit
 minissime: sic ne tu qdē tui: ut spero & opto: Nē licet te publicæ rei necessitas a ueris &

in iustis operibus euertat; tamen fieri non potest quia subinde in caelum aspiciat mens sicut conscientia recti Ergo quod laetor omnia tibi quae pro bonis habentur: prospere fluere: sed ita si nihil de statu mentis immutetur. Vereor enim ne paulatim consuetudo uel iucunditas earum rerum (sicut fieri solet) in animum tuum repat. Idcirco te moneo: & repetens iterumque moneo: ne oblectamenta ista terrae pro magnis aut ueris bonis habere te credas: quae sunt non tantum fallacia quae dubia: uerum etiam insidiosa quae dulcia. Nam & ille colluctator & aduersarius noster scis quae sit astutus: & idem ipse uolentus: sicuti nunc uidemus. Is haec omnia quae illicere possunt: pro laqueis habet: & quidem etiam subtilibus: ut oculos mentis effugiant; ne possint hominis uisionem uitari. Summa ergo prudentia est pededetim incedere: quoniam utrobique saltus insidet: & offensa cula pedibus late ter opponit. Itaque res tuas proprias in quibus nunc agis: suadeo ut pro tua uirtute aut contentas si potes: aut non magno spe mireris. Memeto & ueri parentis tui: & in qua ciuitate nomen dederis: & cuius ordinis fueris: intelligis profecto quod loquar. Nec enim te superbia arguo cuius in te ne suspicio quod ulla est: sed ea quae dico: ad mentem referenda sunt non ad corpus: cuius omnis ratio in comparata est: ut animo tantum domino seruiat & regatur nutu eius. Vas est enim quodammodo fictile: quo animus id est homo ipse uerus continetur: & quidem non a Prometheo fictum (ut poetae loquuntur) sed a summo illo rerum conditore ac artifice deo: cuius diuinam prudentiam perfectissimamque uirtutem: nec sensu comprehendere: nec uerbo enarrare possibile est. Tentabo tamen quoniam corporis & animi facta mentio est: utriusque rationem quam pusillitas intelligentiae meae peruidet: explicare. Quod officium hac de causa maxime suscipiendum puto: quod M. Tullius uir ingenii singularis in quarto de re publica libro cum id facere tentasset: nihil prius fecit: materiam late patente angustis finibus terminauit leuiter summa quaeque decerpens. Ac ne ulla esset excusatio: cur eum locum non tenuit executus: ipse testatus est nec uoluntate sibi defuisse: nec curam. In libro enim de legibus primo: cum hoc idem summam stringeret sic ait: Hunc locum satis (ut mihi uidetur) in his libris quos legistis: expressit Scipio. Postea tamen in libro de natura deorum secundo: hoc idem laetius exequi conatus. Sed quoniam nec ibi quidem satis expressit: aggrediar hoc munus: & summam mihi audacter explicandum: quod homo disertissimus pene omisit intractum. Forsitan reprehendas: quod in rebus obscuris coner aliquid disputare: cum uideas tanta temeritate homines exitisse: qui uulgo philosophi nominantur: ut ea quae abstrusa prorsus atque abditae deus esse uoluit: scrutarentur ac naturam rerum caelestium terrenarumque conquirerent: quae a nobis longe remotae: neque oculis correctari: neque tangi manu: neque percipi sensibus possunt. Et tamen de illarum omnium ratione sic disputant: ut ea quae asserunt probata: & cognita uideri uelint. Quid est tandem cur nobis inuidiosum quisque putet: si rationem corporis nostri inspicere contemplari uelimus? Quae plane obscura non est: quae ex ipsis membrorum officiis & uisibus partium singularum contra uis prudentiae quisque factus sit: intelligere nobis licet.

Quae deus homini: & quae ceteris animalibus dedit. Cap. ii.

Edidit enim homini artifex ille noster ac parens deus sensum atque rationem: ut ex eo apparet nos ab eo esse generatos: quae ipse intelligentia: ipse sensus ac ratio est. Ceteris autem animalibus quoniam rationalis ista uita non attribuit: quae admodum tamen uita eorum tutior esset ante praedit. Omnes enim suis ex se pellibus textit quo facilius: possent uim pruinarum ac frigora sustinere. Singulis autem generibus ad propulsandos impetus externos sua propria munimenta constituit: ut aut naturalibus talis repugnet fortioribus: aut quae sunt inbecilliora subtrahant se periculis pernicitate fugiendi: aut quae simul & uiribus: & celeritate indigent astu se praeparant: aut latibulis sapiant. Itaque alia eorum uel plumis leuibus in sublime suspensa sunt uel suffulta unguibus: uel instructa cornibus: quibusdam in ore arma sunt dentes: aut in

M. T.

pedibus adunci unguis nulliq; munimentū ad tutelā suā deest. Si qua uero & prædam maioribus cedūt: ne ea mē stirps eorū funditus interiret: aut in ea sunt relegata regione: ubi maiora eē nō possunt aut acciperāt uberē generādi fecūditatē: ut & bestiis q̄ sanguine alunē: uicū seppereret ex illis: & illatā tamē clade ad cōseruationē generis multitudo ipsa superaret. Homine autē rōne cōcessa & uirtute sentiēdi atq; eloquēdi data eorū quæ cæteris aīalibus attributa sūt: fecit exptem quia sapientia reddere poterat q̄ illi naturæ conditio denegasset statuit nudū & inermē: quæ & ingenio poterat armari: & rōne uestiri. Ea uero ipsa q̄ mutis data: & homini denegata sunt: q̄ mirabiliter homini ad pulchritudinē faciāt: exprimi nō pōt: Nā si homini ferinos dentes. aut cornua aut unguis: aut ungula: aut caudā aut uariū coloris pilos addidisset: q̄ nō sentiet q̄ turpe animal esset futurū sicut muta si nuda & inermia fingerent. Quibus si detrabas uel naturalē sui corporis uestiē: uel ea quibus ex se armatur nec speciosa poterūt esse nec tuta: ut mirabiliter si utilitatē cogites: instructa: si speciē ornata uideāt. A deo miro modo cōsentit utilitas cū decore. Homine uero quoniā æternū aīal atq; immortale fingebar: nō forsē ut cætera: sed interius armauit nec munimētū eius in corpore: sed in aīo posuit quoniā superuacū fuit cū illi quod erat maximū tribuisset corporalibus eū tegere munimentis: cū præsertim pulchritudinē humani corporis impedirent.

Contra Epicureos disputat: qui opera naturæ dābant: & præcipue q̄ homo cæteris animantibus imbecillior oriatur.

Ca. iii.

Nde ego philosophorū qui Epicurū sequuntur: amētīā soleo mirari: qui naturæ opa reprehēdūt: ut ostēdāt: illa puidētia ictu uictū esse ac regi mundum sed originē rerū insecabilibus ac solidis corporibus assignāt: quorū fortuitis cōcursionibus uniuersa nascūtur & nata sunt. Præterea q̄ ad ipsum mundū uirio dant: in quo ridicule insanūt: id summo: quod ad rē de qua nūc agimus pertinet. Quicūq; hominē nimis imbecillū & fragilē nasci: q̄ cætera aīalia nascūtur: quæ ut sunt ædita ex utero: p̄tinus in pedes suos erigi: & gellire discursibus: statimq; aeri tolerādo idonea esse: q̄ in lucē naturalibus indumētis munita p̄cesserint hominē cōtra nudū & inermē tanq̄ ex naufragio in huius uitæ miserias p̄ici & expelli: qui neq; mouere se loco ubi effusus est: possit: nec alimentū lactis apere: nec iniuriā tēporis ferre. Ita q̄ naturā nō matrem esse humani generis: sed nouercā: quæ cū mutis tā liberaliter gesserit: hominē uero sic effuderit: ut iops & infirmus: & oī auxiliō indigens: nihil aliud possit q̄ fragilitatis suæ cōditionē ploratu ac fletibus noīari: scilicet cui tantū in uita restet transire malorū. Quæ cū dicūt: uehementē sapere credūt: p̄pterea q̄ unusq; q̄ cōsideratæ suæ cōditioni ingratus ē. Ergo uero illos nunq̄ magis delipere cōtendo: q̄ cū hoc loquūtur. Cōsiderās enī cōditionē rerū intelligo nihil fieri aliter debuisse: ut nō dicā potuisse: quæ deus pōt oīa: sed necesse est q̄ illa puidētissima maiestas ita effecerit: quod erat melius & rectius. Libet igit̄ interrogare istos diuinorū opum reprehēsores: qd̄ i hoīe deesset: quæ imbecillior nascitur: credāt. Nū iccirco minus educēt hoīes: nū minus ad sūmū robur ætatis prouehātur: nū imbecillitas aut incremētū impediāt aut salutē: quoniam quæ desunt rō depēdit. At hoīs inquit̄ educatio maximis laboribus cōstat: pecudū scilicet cōditio melior q̄ hæc oēs eū scētū ediderint: nō nisi pastus sui curā gerūt: ex quo efficitur ut ubi eribus sua spēte distētis alimētū lactis foetibus ministrēt: & id cogente natura sine sollicitudine appetāt. Quid aues quarū rō diuersa est. Nōne maximos suscipiunt educādo labores: ut interdū aliquid humanæ intelligentiæ habere uideant: Nidos enī aut luto ædificāt: aut uirgultis & frōdibus constrū: & ciborū exptes incubāt oīs: &

DE OPIFICIO DEI

quoniã factus de suis corpibus alere nõ datũ ẽ: cibos cõuehũt: & totos dies i huiusmo
 di discursiue cõsumũt. Noctibus uero defendũt: fouent: p̄tegũt. Quid amplius face
 re hoies possũt: nisi hoc solũ fortasse: q; nõ expellũt adultos: sed p̄petua necessitudine
 ac uiculo caritatis adiũctos habẽt. Quid q; auĩũ factus multo fragilior ẽ q̄ hois: Quia
 nõ materno corpore ipsũ aĩal edũt: sed qd̄ materni corporis factu & calore tep̄factũ
 aĩal efficiat: qd̄ tamẽ cũ spiritu fuerit aĩatũ. Id uero iplume: ac tenerũ nõ mō uolandi:
 sed ambulãdi quoq; usu caret. Nũ ergo i septissim⁹: siq; putet male cũ uolucibus egis
 se naturã: primũ q; bis nascũt: deinde q; tam infirmã: ut sint quãsitis per laborem ci
 bis a parẽtibus nutriẽdã. Sed illi fortiora eligũt: i becilliora p̄tereũt. Quãto igit̄ ab
 his q; cõditionẽ pecudũ lux̄ p̄ferũt: qd̄ eligãt si deus his deferat optionẽ: utrũ malint
 humanã sapientiã i becillitatẽ: an pecudũ firmitatẽ cũ illarũ natura. Scilicet nõ tã pecu
 des sunt: ut nõ malint uel fragiliorẽ multo q̄ nũc ẽ: dũmodo humanã: q̄ illã rõnabilem
 firmitatẽ: Sed uidelicet prudentes uiri neq; hois rõnẽ uolũt cũ fragilitate: neq; muto
 rũ firmitatẽ sine rõne. Quod nihil ẽ tã repugnãs tã cõtrariũ: q̄ unũ quodq; aĩal at̄ rõ
 i struat necesse ẽ: aut cõditio naturã. Si naturalibus munimẽtis i struat: sup̄uacua ra
 tio ẽ. Quid: n. excogitabit: qd̄ faciet: aut qd̄ moliet? Aut i quo lumẽ illud i genii ostẽdet
 cũ ea quã possunt eẽ rõnis: ultro natura cõcedat? Si aut̄ rõne sit p̄dictũ: qd̄ op̄uerit
 i p̄imẽtis corporis: cũ semel cõcessa rõ natura munus possit i plere? Quã qdem tãtũ
 ualet ad ornãdũ tuẽdũq; hoiem: ut nihil potuerit maius ac melius a deo dari. Deniq; cũ
 & corporis nõ magni hõ: & exiguarũ uirũ: & ualitudinis sit infirmã: tamen quoniã id
 qd̄ est maius accẽpit: & i structior est ceteris aĩalibus & ornatio. Nã cũ fragilis i be
 cillusq; nascat: tamẽ & a mutis oĩbus tutus est: & ea oĩa q̄ firmiora nascunt: ẽt si uim
 cãli fortiter patiũt: ab homine tamẽ tutã eẽ nõ possunt. Ita sit ut plus homini cõferat
 ratio: q̄ natura mutis: quoniã in illis nec magnitudo uirũ: neq; firmitas corporis effice
 re põt: quominus aut opprimãt a nobis: aut nostrã subiecta sint potestati. Põt ne igit̄
 aliq; cũ uideat etiã boues: uaccas cum immanissimis corporibus seruire hoĩ: queri de
 op̄ifice reo: q; modicas uires: q; paruũ corpus accẽpit: nec beneficia in se diuina p̄ me
 rito æstimat: qd̄ ẽ i grati: aut (ut uerius loquamur) i sani: melius igit̄ Plato ut hos cre
 do i gratos reselleret: naturã gratias egit: q; hõ natus eẽt: qd̄ & ipsũ q̄le sit nõ ẽ huius
 materiã põderare. Quãto melius & sanius q; s̄sit cõditionẽ hois eẽ meliorẽ: q̄ isti q; se
 pecudes natos eẽ maluerũt: Quos si de⁹ i ea sorte cõuerterit aĩalia: quorũ sortẽ p̄ferũt
 suã: iã p̄fecto cupiãt remigrãt: magnisq; clamorib⁹ cõditionẽ pristinã flagitẽt: qã n̄ ẽ
 tãti robur ac firmitas corporis: ut officio linguã careas: aut auĩũ p̄ aerẽ libera discursã
 tio: ut manibus indigeas. Plus enim manus p̄stant: q̄ leuitas ususq; pennarũ: plus
 lingua q̄ totius corporis fortitudo. Quã igitur ammentia est ea p̄ferre: quã si data
 sint: accipere detrectes.

Plato

Cõtra Epicureos cõquerẽtes hoies morbis & imaturã morti subiectos. Ca. iiii.
 Idẽ querũt hoiem morbis & imaturã morti eẽ subiectũ. Indignãt uidelicet
 i nõ deos eẽ natos. Minime inquit: sed ex hoc ostẽdimus hominẽ nulla p̄ui
 dẽcia eẽ factũ: qd̄ aliter fieri debuit. Quod si ostẽdero: i id ipsum magna rõne
 p̄uissum esse: ut morbis uexari possit: & uita sua in medio cursus sui spacio ruperetur.
 Cũ. n. deus animal qd̄ fecerat: sua spõte ad mortẽ trãlire cognouisset: ut i mortẽ ipam q̄
 est dissolutio naturã capeẽ possit: dedit ei fragilitatẽ quã morti aditũ ad dissoluẽdũ
 animal inueniret. Nã si eius roboris fieret: ut ad eũ morbus & ægritudo adire non pos
 set: ne mors qd̄ possit: qm̄ mors sequela morborũ ẽ. Immatura uero mors quomodo

abesset ab eo: cui esset cōstituta natura. Nēpe nullū hoīem mori uolūt: nisi cū cētēsimū
 ætatis cōpleuerit annū: Quō illis in tāta repugnātia rerū rō poterit constare? Ut enī añ
 annos cētū mori q̄sq; nō possit: aliqd' illi roboris qd' sit immortale tribuēdū est. Quo
 cōcesso necesse est cōditioē mortis excludi. Id autē ipsū cuiusmodi pōt eē: qd' hominē cō
 tra morbos & ictus extraneos: solidū atq; expugnabilēq; faciat? Cū enī cōstet ex ossib; &
 & neruis & uiscerib; & languie: q; horū pōt eē tā firmū ut fragilitatē repellat ac mortē?
 Ut igit' hō indissolubis sit añ illud tps: qd' illi putāt oportuisse cōstitui: ex qua ei mate
 ria corpus attribuāt. Fragilia sunt oīa quæ uideri ac rāgi possunt. Supet ut aliqd ex cæ
 lo petāt: qm̄ in terra nihil est: qd' nō sit infirmū. Cū ergo sic hō formādu esset a deo ut
 mortalis eēt aliquādo: & p seipsum mobilis semp sunt res ipsa exigebat: ut terrēo & fra
 gili corpore fingeret. Necesse est igit' ut mortē recipiat quādo libet quoniā corporalis
 est. Corpus enī quodlibet solubile atq; mortale est. Stultissimi ergo sūt q; de morte ima
 tura querunt: quoniā naturæ cōditio locū illi facit. Ita cōsequens erit: ut morbis quoq;
 subiectus sit. Neq; enī patit' natura: ut abesse possit infirmitas ab eo corpore: qd' aliquā
 do soluēdū est. Sed putemus fieri posse quēadmodū uolunt: ut hō nō ea cōditiōe nasca
 tur: qua morbo mortue subiectus sit: nisi pacto ætatis suæ spatio: ad ultimā pcesserit se
 nectutē. Nō igit' uidēt si ita sit cōstitutū: q; sequat'. Hoī unq; certo tpe mori nullo mo
 do posse. Sed si phiberi ab altero uictu pōt: mori poterit. Res igit' exigūt: ut hōi qui añ
 certū diē mori nō pōt: ciborū alimētis q̄a subtrahi possunt opus nō sit. Si opus cibo nō
 erit: iā nō hō ille sed deus fiet. Ego (ut supius dixi) qui de fragilitate hoīs queruntur: id
 potissimū querunt: quod nō immortales sempiterni sint nati. Nemo nisi senex mori de
 bet. Nēpe iō mori debet quia deus nō est. At qui mortalitas nō pōt cū immortalitate con
 iungi. Si enī mortalis est in sectute: immortalis esse in adolescētia nō pōt. Nec est ab eo cō
 ditio mortis aliena qui quandoq; moriturus est: nec ulla immortalitas est: cui sit terminus
 cōstitutus. Ita sit ut & immortalitas exclusa in pperuū: & ad tēpus recepta mortalitas: ho
 minē cōstituat in ea cōditiōe: ut sit in qualibet ætate mortalis. Quadrat igit' necessitas
 undiq; nec debuisse aliter fieri: nec fas fuisse. Sed isti rōnē sequētū: nō uident: q; semel
 errauerūt ut in ipsa summa. Exclusa enī de rebus hūanis diuina puidētia: necessario se
 quebat': ut oīa sua sponte sint nata. Hinc inuenerūt illas minorū seminū plagas & cō
 cursiones fortuitas: quia rerū originē nō uidebāt. In quas se angustias cū coniecissent iā
 cogebat eos necessitas existimare aīas cū corporibus nasci: & itē cū corporibus extigui.
 Assumpserāt. n. nihil fieri mēte diuina: qd' ipsam non aliter probare poterāt: q; si onde
 rēt esse aliqua: in quibus uideret' puidētiæ rō claudicare. Reprehēderūt igit' ea: in qui
 bus uel maxime diuinitatē suā puidētia mirabiliter expressit: ut illa q; rettulit: de mor
 bis & immatura morte: cū debuērnt cogitare his assumptis q; necessario sequentur. Se
 quuntur at illa quæ dixi: si morbū non reciperent: neq; tectis neq; uestibus indigerent.
 Quid enim uentos: aut hymbres: aut frigora metuerēt: quorū uis in eo est: ut morbos
 afferant. Iccirco enim accipit sapientiam: ut aduersus nocentia fragilitatem suā muni
 at. Sequitur necesse est: ut quoniam retinendæ rationis causa morbos capit: etiam mor
 tem semper accipiat: quia is ad quem mors non uenit: firmus sit necesse est. Infirmitas
 autem habet in se mortis conditionem. Firmitas uero tibi fuerit: nec senectus locum po
 test habere: nec mors quæ sequitur senectutem. Præterea si mors certæ constituta es
 set: ætati: fieret homo insolentissimus: & humanitate omnī careret. Nam fere iura om
 nia humanitatis: quibus inter nos cohæremus: ex metu & conscientia fragilitatis ori
 untur. Deniq; imbecilliora & timidiora quæq; animalia congregantur: ut quoniam

DE OPIFICIO DEI

uiribus tueri se nequeunt: multitudinē tueantur. Fortiora uero solitudines appetūt: quā robore uiribusq; confidūt. Nos quoq; si eodē mō haberet: ad propulsanda pericula sup petēs robur: nec ullius alterius auxilio indigeret: quæ societas esset: quæ ue rō: q̄ humanitas: aut qd esset deterius hoīe: qd efferacius: qd immanius. Sed quā imbecilis est: nec per se pōt sine hoīe uiuere: societatem appetit: ut uita cōis & ornatio fiat & tutior. Vide igit̄ oēm hoīs rōnē in eo maxime stare: q; nudus fragilisq; nascit̄: q; morbis afficitur: q; immatura morte multat̄. Quæ si hoī detrahant̄: rōnē quoq; ac sapietiā detrahi necesse est. Sed minus diu de rebus apertis disputo: cū sic liquidum nihil sine prouidentia nec factū esse unq; nec fieri potuisse. De cuius operibus u nueris (si nunc libeat) disputare p ordinē infinita materia est. Sed ego de uno corpore hoīs tantū institui dicere: ut in eodē uinæ prouidentia potestātē quāta fuerit: ostendā: his dūtaxat in rebus: quæ sunt cōprehensibiles & apertæ. Nā illa quæ sunt animæ: nec subiici oculis nec cōprehendi queunt. Nunc de ipso uale hominis loquimur: quod uidemus.

De differatīa creatiōis aialiuū brutorū & hoīs secūdam corpus. Ca. v.

N principio cū deus fingeret aialia: noluit ea in rotundā formæ speciē cōglobare atq; colligere: ut & moueri ad ambulādū: & flectere se in quā libet partē facillime possent: sed ex ipsa corporis summa pduxit caput. Itē pduxit mēbra quædam lōgius: quæ uocant̄ pedes: ut alternis motibus solo fixa pducerent aial: quo mens tulisset: aut quo petēdi cibi necessitas puocasset. Ex ipso autē uasculo corporis quattuor fecit extantia: bina posterius: quæ sunt in oibus pedes. Itē bina capiti & collo pxima quæ uarios animātibus usus præbēt. In pecudibus sunt posteriores pedes ac similes feris. In hoīe at̄ manus: quæ nō ad ambulādū: sed ad faciendū tēperādūq; sunt natæ. Est & tertiuū genus: in quo priora illa neq; pedes: neq; manus sunt: sed aliæ in quibus pennæ per ordinē fixe uolādi exhibent usum. Ita una fictio diuerfas species & usus habet. Atq; ut ipsam corporis crassitudinē firmiter cōprehenderēt: maioribus & breuibus ossibus colligatis quasi carinā cōpegit: quā nos dicimus spinā. Eāq; noluit ex uno ppetuoq; ossis formate: ne gradiēdi flectēdiq; se facultatem aial nō haberet. Ex eius parte quasi media costæ: id est transuersa & plana ossa porrexit in diuersum: quibus elementer curuatis: & in se uelut in circulum pene cōductis: interna uiscera cōtegant̄: ut ea quæ mollia & minus ualida fieri opus erat: illius solidæ cratis amplexu possent esse munita. In summa uero constructionis eius: quā simile nauis carinæ diximus: caput collocauit: in quo esset regnū rotius animātis. Datūq; illi hoc nomē est: ut quidē Varro ad Ciceronem scribit: q; hinc capiāt iniriū sensus ac nerui. Ea uero quæ diximus de corpore uel ambulandi: uel faciēdi: uel uolādi causa esse pducta: neq; nimiū longis ppter caletē mobilitatē neq; nimiū breuibus ppter firmitatē: sed & paucis: & magnis ossibus constare uoluit. Aut bina sunt: ut in hoīe: aut quaterna: ut in quadrupede: quæ tamē nō fecit solida: nec gradiendo pigritia & grauitas tetardaret: sed cauata & ad uigorē corporis conseruandū medullis intrinsecus plena: eaq; rursus nō æqualiter porrecta finiuit: sed summas eorū partes crassioribus nodis cōglobauit: ut & substringi neruis facilius: & uerti tutius possent. Vnde sunt uertibula nomiuata. Eos nodos firmiter solidatos leui quodā operculo textit: qd̄ dicit̄ cartilago: scilicet ut sine atritu & sine sensu doloris aliquo flecterent̄: eodem tamen nō in unū modū formauit. Alios enī fecit simplices & in orbem rotundos: in his dūtaxat articulis: in quibus moueri membra in oēs partes oportebat: ut in scapulis: quā manus utrūlibet agirari & contorqueri necessariū est. Alios autē latos & æquales & in unam partem rotundos: & in his utiq; locis: ubi tantummodo curuari membra in

Varro

LIBER VNVS

oēs partes oportebat: ut in genibus & in cubitis & in manibus ipsis. Nam sicut manus ex eo loco unde oriuntur: ubique uersus moueri speciosum simul & utile fuit: sic perfecto si hoc idē ēt cubitis accideret: & superuacuum esset huiusmodi motus & turpis. Iam n. manus amissa dignitate quā nūc habet: mobilitate nimia p. muscidis similis mirabiliter uideretur essetq; hō plane anguimanus. Quod genus in illa immanissima b. lua mirabiliter effectū est. Deus. n. qui p. uidentia & potestate suā multarū rerū mirabili uarietate uoluit ostendere: qm̄ caput eius aialis nō tā lōge porrexit: ut terrā posset ore cōtingere: qd' erat futurū horribile atq; tetrū. Et quia os ipsum profusis dentibus sic armauerat: ut ēt si cōtingeret: pascēdi tñ facultatē dētes adimerēt. p. duxit inter eos a summa fronte molle ac flexibile mēbrū: quo p. dēdere: quo tenere quodlibet posset rōnē uictus capiēdi: uel dentiuū prominēs magnitudo: uel ceruicis breuitas nō impediret.

Contra Epicurum: qui ex atomis fortuito concurrerantibus compactum fabricatūq; hominem disputauit.

Ca. vi.

On possum hoc loco teneri: quominus Epicuri stultitiā rursus coarguam. Illius. n. sunt oīa q̄ delirat Lucretius. Qui ut oñderet aialia nō artificio aliquo diuine mētis: sed ut solet fortuito esse nata dixit in principio mūdi alias quasdam innumerabiles animātes mirāda specie magnitudine fuisse natas: sed eas permanere nō potuisse: q; illas aut sumēdi cibi facultas aut cocundi generādiq; rō defecisset. Videlicet ut & atomis suis locū faceret: per infinitū & inane uolūtālibus diuinā p. uidentia uoluit excludere. Sed cū uideret in oībus quæ spirāt: mirabilē p. uidentia inesse rōnē: qd' malū uanitatis erat dicere fuisse aialia p. digiosa: in quibus rō cessasset. Quoniā igit' oīa quæ uidentur: cū rōne nata sunt id enī ipsum nasci efficere: nisi rō nō p. r: manifestū est nihil oīno rōnis expers potuisse generari. At. n. prouisum est in singulis quibusq; fingēdis: quatenus & ministeria mēbrorū ad necessaria uitæ uteretur: & quatenus adiugatis corporibus elata soboles: uniuersas generatim cōseruaret animātes. Nā si peritus architectus cū magnū aliquid ædificiū facere cōstituit primo oīum cogitat quæ summa p. fecti ædificij futura sit: & ante emetiā quē locū leue p. dōdas expectet: ubi magni opis statuta sit moles: quæ colūnarū iterualla: qui aut ubi aquarū cadētiū decursus & exitus: & receptacula: Hæc inq; prius p. uidet: ut quæcūq; sunt p. fecti opīā necessaria: cū ipsis fundamentis pariter ordiatur. Cur deū q̄sq; putet in machinandis aialibus non ante prouidisse quæ ad uiuendū necessaria essent: q̄ ipsam uitā daret? Quæ utiq; cōstare nō posset: nisi prius effecta essent quibus cōstaret. Videbat igit' Epicurus in corporibus aialiū diuinæ rōnis solertiā: sed ut efficeret: quod ante imprudēter assumpserat: adiecit alius deliramentū superiori cōgruēs. Dixit. n. neq; oculos ad uidendū esse natos: neq; aures ad audiēdum neq; pedes ad ambulādū: qm̄ mēbra hæc prius nata sunt: q̄ esset usus uidendi & audiendi & ambulandi: sed horū oīa officia ex natis extitisse. Vereor ne hmoi portenta & ridicula refutare: nō minus ineptū esse uideatur. Sed libet ineptare: qm̄ cum inepto agim⁹ ne se illenimis argutū patet. Quid ais Epicure? Nō sunt ad uidēdū oculi nati. Cur igit' uidēt? Postea inquit usus eorū apparuit. Vidēdi ergo cā nati sunt: siquidē nihil possunt aliud q̄ uidere. Itē mēbra cætera cuius rei cā nata sunt: ipse usus oñdit. Qui utiq; nullo mō posset existerē: nisi essent mēbra oīa tā ordinata: tā p. uidenter effecta: ut usum possent hñe. Quid. n. si dicas aues nō ad uolādū eē natas: neq; feras ad læuiēdū: neq; pisces ad natādū: neq; hōes ad sapiēdū: cū appareat ei naturæ officioq; seruire aiantes: ad qd' ē quæq; generata? Sed uidelicet q̄ summā ueritatis amisit: semp̄ erret necesse est. Si enī nō p. uidentia: sed fortuitis atomorū concursuibus nascūtur omnia: cur nunq; fortuito

Lucreti⁹

DE OPIFICIO DEI

accidit sic coire illa præcipiat ut efficerent aial eiusmodi: quod naribus potius audiret: aut adoraret oculis auribus cerneret. Si. n. primordia nullum genus positionis expertum reliquunt oportuit eiusmodi quotidie monstra generari: in quibus membrorum ordo præpositus: & usus: longe diuersus existeret. Cum uero uniuersa genera & uniuersa quoque membra: leges suas & ordines: & usus sibi attributos tueant: manifestum est nihil fortuito esse factum: quoniam diuinæ rationis dispositio seruat. Verum alias resellemus Epicurum: nunc de prouidentia (ut cepimus) differamus. De dei prouidentia circa uniuersalem hominis fabricam. Ca. viii.

Eus igitur solidamembra corporis quæ ossa dicuntur: nodata & adiuncta inuicem neruis d alligauit atque construxit: quibus membra si excurrere aut resistere uelit: tamquam retinaculis uteret: & quidem nullo labore: nulloque conatu sed minimo nutu totius corporis molè temperaret ac flecteret. Hæc aut uisceribus operuit: ut quæcumque locum decebat: utique solida ossa conclusa tegerent. Itæ uisceribus ipsis uenas admiscuit: quasi riuos per corpus omnem diuisos: per quæ discurrrens humor & sanguis: uniuersa membra succis uitalibus irrigaret: & ea uiscera formata in eum modum quæ unicuique generari ac loco aptus fuit: supiecta pelle cõtexit. Quam uel sola pulchritudine decorauit: uel setis adoperuit: uel squamis munuit: uel plumis insignibus adornauit. Illud uero cõmentum dei mirabile: quæ una dispositio & unus habitus innumerabiles aiantium præferat uarietates. Nam in omnibus fere quæ spirant: eadè series & ordo membrorum est. Primum. n. caput & huic annexa ceruix. Itæ collo pectus adiunctum: & ex eo prominentes armi: ad hæres pectori uenter. Itæ uentri subnexa genitalia. Vltimo loco femora pedesque. Nec solum membra suum tenore ac situm in omnibus seruat: sed et partes membrorum. Nam in uno capite ipso certam sedem possident aures: certam oculi: nares itæ: os quoque & in ore dentes & lingua. Quæ omnia cum sint eadem in omnibus aiantibus: tamen infinita & multiplex diuersitas figurarum est: quæ ea quæ dixi: aut productiora: aut contractiora linaemētis uarie differentibus comprehensa sunt. Quid illud? Nonne diuinum quod in tanta uiuentium multitudine unum quodque aial in sui genere & specie pulcherrimum est: Ut siquid uicissim de altero in alterum transferatur: nihil impeditius ad utilitatem: nihil deformius ad aspectum uideri necesse sit. Ut si elephanto ceruicem prolixam tribuas: aut camelo breuem ut si serpentibus pedes aut pilos addas: in quibus porrecti æqualiter: corporis longitudo nihil aliud exhibeat: nisi maculis terra distincti & squamarum leuitate suffulti: in lubricos tractus liuolis flexibus laberent: In quadrupedibus autem idem artifex cõtextum spinæ a summo capite deductum: longius extra corpus eduxit: & acuminauit in caudam ut obscenæ corporis partes: uel propter sceditatem tegerent: uel propter teneritudinem munient: ut aialia quædam minuta & innocentia motu eius areerent a corpore. Quod membrum si detrahās: imperfectum fit aial ac debile. Vbi autem ratio & manus est: tamen non est id necessarium: quod indumentum pilorum. A deo in suo quæque genere aptissime congruunt: ut neque nudo quadrupede: neque homine tecto excogitari quicquam turpius possit. Cum tamen ipsa nuditas hominis re ad pulchritudinem ualeat non tamen etiã capiti congruebat. Texit ergo illud pilo. Et quæ in summo futurum erat: quasi summum ædificii culmen ornauit. Qui ornatus non est in orbem coactus: aut in figuram pilei teres factus: ne quibusdam partibus nudis esset informis sed alibi insusus alibi retractus: pro cuiuslibet loci decencia. Frons ergo uallata per circuitum: & temporibus effusi ante aures capilli: & earum summæ partes in coronæ modum circumctæ: & in occipitum omne cõtextum: specie miri decoris ostentat. Iam barba ratio incredibile est quantum conferat ad dignoscendam corporum maturitatem: uel ad differentiam sexus: uel ad decorem uirilitatis ac roboris: ut uideatur omnino non constatura fuisse totius corporis ratio: si quicquam aliter esset effectum.

LIBER VNVS

De forma hominis & omnium membrorum habitudine: sed specialiter de auribus & oculis.

Ca. viii.

Vnc rationē totius hoīs ostendā; singulorūq; mēbrorū; quæ in corpore aperte aut operta sunt: utilitates & habitus explicabo. Cū igitur statuisset deus ex oībus aīalibus solū hominē facere caelestē; cetera uniuersa terrena: hūc ad cæli cōtēplationē rigidū erexit: bipedēq; cōstituit: scilicet ut eadē spectaret: unde illi origo ē. Illa uero depressit ad terrā; ut q̄a nulla his immortalitatis exspectatio ē toto corpore ut i hūmū proiecta: uentri pabuloq; seruirent. Hominis itaq; solius recta ratio: & sublimis status & uultus deo patri cōmunis ac proximus: originē suā fictorēq; testatur. Eius prope diuina mens: quia nō tantū animatiū quæ sunt in terra; sed etiā sui corporis est sortita dominatū: in summo capite collocata: tanq̄ in arce sublimis speculatur omnia & cōtuetur. Hanc eius aulā deus nō obductā porrectaq; formauit: ut in mutis aīalibus: sed orbī & globo similē: q; orbis rotūditas perfectæ rationis est hac figura. Eo igitur mēs & ignis ille diuinus tanq̄ cælo tegitur. Cuius cū summū fastigiū naturali ueste texisset: priorem partē quæ dicitur facies: necessariis mēbroū ministeriis: & instruxit pariter & ornauit. Ac primū oculorū orbes cōcauis foraminibus cōclufit: a quo foratu frontem nominatā: Varro existimauit: & eos neq; minus neq; amplius: q̄ duos esse uoluit: q; ad specē nullus est perfectior numerus q̄ duorū: sicut & aures duas: quarū duplicitas incredibile est quātam pulchritudinē præferat: q; tū pars utraq; similitudine ornata est: tum ut ueniētes altrinsecus uoces facilius colligātur. Nā & forma ipsa mirādū in modū ficta: quod earū foramina uoluit esse nuda & inobcepta: quod & minus decorū: & minus utile fuisset: quoniā simpliciū cauernarū angustias præteruolare uox posset nisi & supergī per cæptā per cauos sinus & repercussu retentā foramina ipsa cōueherēt: illis similita uasculis: quibus ippositis solent angustiora uasa cōpleri. Eas igitur aures quibus est iductū nomē a uocibus hauriendis. Vnde Virgilius: Vocēq; his auribus hausi: quia uocem ipsam græci *Virgi.* *ακουη* uocant ab auditu per imutationē litteræ: aures uelut audes sunt noiata. Nolu it deus artifex mollibus pelliculis informare q̄ pulchritudine dement pēdulas atq; flectentes neq; duris ac solidis ossibus: ne ad usum inhabiles essent: immobiles: ac rigētes: sed qd̄ esset horū mediū excogitauit: ut eas cartilago mollior alligaret: & habēt aptā simul & flexibilē firmitatē. In his audiendi tantū officium cōstitutū est: sicut in oculis uidendi. Quorū præcipue inexplicabilis est ac mira subtilitas: q̄a eorū orbes gemmarū similitudinē præferentes: ab ea parte qua uidendū fuit: mēbranis prælucentibus textit: ut imagines rerū cōtra positarū tanq̄ in speculo refulgentes ad sensum intimū penetrarent. Pereas igitur mēbranas: sensus ille qui dicit mēs: ea quæ sunt foris transpicit: ne forte existimes aut imaginum incursione nos cernere (ut philosophi dixerūt) quoniā uidēdi officium in eo debet esse: qd̄ uidet: nō in eo quod uidet aut intentione aeris cū acie: aut effusione radiorū: quoniā si ita esset: radium quē oculis aduertimus uideremus donec intentus aer cū acie: aut effusi radii ad id qd̄ uidendū esset peruenirēt. Cū autē uideamus eodē momēto tēporis plerūq; uero aliud agētes: nihilominus tamē uniuersa q̄ cōtra sunt posita: intueamur. Verius & manifestius est mētē esse q̄ per oculos ea quæ sunt opposita: trāspiciat q̄ p fenestras lucēte uitro aut speculari lapide obductas. Et iccirco mens & uoluntas ex oculis sæpe dignoscit. Quod qd̄ ut reselleret Lucretius ineptissimo usus *Lucreti* est argumēto. Si enī mens inqt per oculos uidet: erutis & effossis oculis magis uideret: qm̄ euulsa cū postib⁹ fores: plus inferūt luminis: q̄ si fuerint obductæ: Nimirū ipsi uel potius Epicuro q̄ eū docuit: effossi oculi erāt: ne uiderēt effusos orbes: & ruptas oculorū

DE OPIFICIO DEI

fibras: & fluentē per uenas sanguine: & crescentes ex uulneribus carnes & obductas ad ultimū cicatrices nihil posse lucis admittere. Nisi forte auribus oculos similes nasci uolebat: ut nō tā oculis q̄ foraminibus cerneremus: quo nihil ad speciem scēdius: ad uisum in utilius fieri pōt. Quātulū. n. uidere possemus: si mēs ab intimis penetralibus capitis p̄ exiguas cauernarū rimulas attēderet: ut siqs uellet transpicere per cicutā: nō plus p̄fecto cernat: q̄ cicutā ipsius capacitas cōp̄ēdat. Itaq; ad uidēdū mēbris potius in orbem cōglobātis opus fuit: ut uisus in latū spargeret: & quæ in primiori faciæ adhæreret ut libere possint oīa cōtueri. Ergo inestabilis diuinæ p̄uidentiæ uirtus fecit duos similimos orbis: eosq; ita demixit: ut nō in totū conuertī. sed moueri tñ ac flecti cū mō possēt. Orbis at̄ ipsos humoris puri ac liquidi plenos esse uoluit: in quorū media parte scintille luminū conclusæ tenerentur: quas pupillas nuncupamus: in qbus puris ac subtilibus cernendi sensus ac ratio continetur. Per eos igitur orbis seipsā mens intendit: ut uideat: miraq; rōne in unū miscetur & cōiungitur amborū luminū uisus.

Contra eos qui sensus falsos esse contendunt.

Ca. ix.

Ibet hoc loco illorū rephendere uanitatē: q̄ dū uolunt ostēdere sensus falsos eē multa colligūt in qbus oculi fallātur: inter quæ illud ē: quod furiosis & ebriis oīa duplica uideant. Quasi uero eius erroris obscura sit cā. Ideo. n. fit. q̄ duo sūt oculi. Sed quō id fiat accipe. Visus oculorū intentōe aī constat. Itaq; qm̄ mens (ut supradictum est) oculis tanq̄ fenestris utitur: nō tantum hoc ebriis aut insanis accidit: sed ēt sanis ac sobriis. Nā si aliqd̄ nimis p̄pius admoueat: duplex uidebit̄. Certū est. n. interualum ac spaciū quo acies oculorū coit. Itē si retrorsum auoces aīum: quasi ad cogitandū & intētiōem mētis relaxes: cū acies oculi utriusq; dicūt: tūc singuli uidere icipiūt separati. Si at̄ rursus intenderis acieq; direxeris: coit in unū q̄cquid duplex uidebat̄. Quidergo mirū: si mens ueneno ac potētis uini dissoluta dirigere se nō pōt ad uidendū sicut ne pedes q̄dem ad ambulādū neruis stupescētibus debiles: aut si uis furoris in cerebrū sauiens: cōcordiā disiungit oculorū: Quod a deo uerum est: ut luscis hoibus si aut insani aut ebrii siāt: nullo pacto possit accideret: ut aliquid duplex uideāt. Quare si ratio appareret: cur illi fallūtur: manifestū est nō esse falsos sensus: q̄ aut nō falluntur: si sunt puri & integri: aut si fallūtur: mens tñ non fallitur: quæ illorum nouit errorem.

Ad oculorum fabricam redit & omnium membrorum habitudinem: sed specialiter quæ usq; ad uentrem per cutem apparent.

Ca. x.

Ed nos ad dei opera reuertamus. Ut igitur oculi munitiores essent ab iniuria eos ciliorū tegminibus occultit: unde oculos dictos eē Varroni placet. Nā & ipsæ palpebræ qbus mobilitas inest: palpitatio uocabulū tribuit: pilis in ordinæ stātibus uallata: ceptū oculis decētissimū p̄bēt. Quarū motus s̄siduus incōprehēnsibili celeritate cōcurrēs: & uidēdi tenorē nō ipedit: & reficit obtutū. Acies. n. id est mēbrana illa perlucēs: quā sicari & obarescere nō oportet: nisi hūore assiduo tersa puri nitent: obsolescit. Quid ipsa supciliorū fastigia pilis breuibus adornata: Nōne quasi aggeribus & munimētū oculis: neqd̄ superne incidat: & speciem simul præstāt. Ex quorū cōnionasus exortēs: & ueluti equali porectus iugo: utraq; aciem simul & discernit: & munit. Inferius quoq; genarum nō indecens tumor in similitudinē colliū leuiter exurgens ab oi parte oculos efficit tutiores: prouisūq; est ab artifice sūmo: ut si quis forte uehementior ictus extiterit: eminet. bus repellat̄. Nasi uero pars superior usq; ad mediū solida formata est. Inferior aut̄ cartilagine adhæret mollita ut ad usum digitorū possit esse tractabilis. In hoc autem quauis simplici membro trita sunt officia constituta: Vnum

LIBER VNVS

ducendi spiritus. Alterū capiendi odoris. Tertiū ut p̄ eius cauernas purgamentā cerebri defluat. Quas ipsas deus q̄ mirabilis; q̄ diuina rōne molitus est: ut tamē hiatus ipse nasci oris speciē nō deformaret. Quod erat plane futurū: si simplex formē pateret. Ad id uelut pariete p̄mediū ducto itersepit atq; diuisit; fecitq; ipsa duplicitate pulcherrimū. Ex quo itelligit̄ quātū dualis numerus una & simplici cōpage solidatus: ad rerū ualeat p̄fectionē. Nā cū sit corpus unū: tñ totū ex simplicibus membris cōstare nō poterat: nisi ut partes uel dextrā uel sinistrā. Itaq; ut pedes duo & itē manus: nō rātū ad utilitatē aliq̄ uisusq; uel gradiendi uel faciendi ualent: sed & habitū decorēq; admirabilē cōferūt. Sic & in capite qd' totius diuini opis q̄si culmen est: & auditus in duas aures: & uisus in duas acies: & adoratio in duas nares a summo artifice diuisa est: quā cerebrū in quo sentiēdi rō est: q̄uis sit unū: tamen in duas partes mēbrana interueniente discretū est: sed & cor qd' sapiētix domiciliū uidet̄. licet sit unū duos tñ intrinsecus sinus hēt: q̄bus fontes uīui sanguinis cōtinētur: septo intercedere diuisi: ut sicut in ipso mūdo summa rerū uel de simplici duplex: uel de duplici simplex & gubernat & cōtinēt totū: ita in corpore de duobus uniuersa cōpacta idissociabilē p̄deret unitatē. Oris quoq; species & rictus ex trāuerso patefactus: q̄ utilis: q̄ decens sit enarrari nō pōt: cuius usus in duobus cōstat officiis: sumēdi uictus: & eloquēdi. Lingua intus inclusa: quā uocē motibus suis in uerba distēdit: & est iterpres aī. Nec tñ sola pōt per se eloquēdi munus implere nisi acūmē suū palato ille serit: nisi adiuta uel offensione dētū: uel cōpressionē labiorū: dētes tñ plus cōferūt ad loquēdū. Nā & infantes nō añ incipiūt sari: q̄ dētes habuerit & senes amissis dentibus ita balbutiūt: ut ad infantīā reuoluri denuo esse uideant̄. Sed hęc ad hoiem solū p̄tinēt: aut ad aues: in q̄bus acuminata & uibrata certis motib⁹ lingua: innumerabiles cātuū flexiones: & sonorū uarios modos exprimit. Habet p̄terea & aliud officiū: quo in oībus: sed tñ solo in mutis utit̄: q̄ cōtrarios & cōmolitos dētibus cibos colligit: & cōglobatos uī sua deprimit: & trāsmittit ad uentrē. Itaq; Varro a ligādo cibo putat linguā nō mē impositū. Bestias ēt potu adiuuat. Portēta. n. cauataq; hauriūt aquā eāq; cōprehensam linguā sinu ne tarditate ac mora defluat ad palatū celeri mobilitate cōplodūt. Hęc itaq; palati cōcauo tāq; restitudine tegit̄: eāq; dētū ordine deus quasi muro circūualla uit. Dētes at̄ ipsos ne nudi ac restricti magis horrore q̄ ornamento essent: gingiuis molli- bus q̄ a gignēdis dētibus nominant̄: ac deinde labiorū tegminibus honestauit. Quorū durities sicut immolari lapide maior est & asperior: q̄ in ceteris ossibus: ut ad cōtenendos cibos pabulūq; sufficerēt. Labra ipsa q̄ quasi añ cohærebāt q̄ decēter itercidit: quorū supius sub ipsa medietate uariū: lacuna quadā leui quasi ualle signauit: inferius hōe stas gratia foras molliter explicauit. Nā qd' attinet ad sapore capiēdū: fallit̄ q̄sq; hūe sensum palato inesse arbitrat̄. Lingua est. n. qua sapores sentiuntur: nec tñ tota. Nā partes eius quæ sunt ab utroq; latere teneriores: sapore subtilissimis sensibus trahūt. Et cū neq; ex cibo qe q; neq; potione minuat̄ tñ inenarrabili mō penetrat ad sensum sapor eadē ratione: qua nihil de quacūq; materia odoris decerpit. Cætera q̄ decora sint: uix exprimi pōt. Deductū clemēter a genis mētū: & ita inferius cōclusum: ut acūmē eius extremū signare uideatur: leuiter ipressa diuisio. Rigidū ac teres collū scapulæ uelut molli- bus iugis a ceruice dimissa: ualida & substricta neruis ad fortitudinē brachia insignib⁹ toris extētū lacertorū ingēs robur utilis ac decens flexura cubitorū. Quid dicā de māibus rōnis ac sapiētix ministris: Quas solertissimus artifex plano ac modice cōcauo sinu fictas: ut si qd' tenēdū sit aperte possit incidere: in digitos terminauit: in quibus difficile est expedire: utrū ne species an utilitas maior sit. Nā & numerus perfectus ac plen⁹: &

Varro

DE OPIFICIO DEI

ordo ac gradus decentissimus: & articularū pariū curuatura flexibilis: & forma unguiū rotūda cōcauis tegminibus digitorū: fastigia cōprehēdēs atq; firmās: ne mollitudo carnis in tenendo cederet: magnū præbet ornatū. Illud uero ad usum miris modis habile: q; unū a cæteris separatus: cū ipsa māu orit̄ & in diuersum maturius findit̄. Qui se uelut obuiū cæteris præbēs: oēm tenēdi faciēdiq; rōnē uel solus: uel p̄cipue possidet: tāq; rector oīum atq; moderator. Vnde ēt pollicis nomen accepit: q; ui & pt̄ate inter cæteros polleat. Duo qdem articulos extātes hēt: nō ut alii ternos: sed unus ad manū carnē necit̄ pulchritudinis gratia. Si enī fuisset tribus articulis & ipse discretus scēda & inde corā species ademisset manibus honestatē. Nā pectoris latitudo sublimis & exposita oculis: mirabile præfert habitū sui dignitatē. Cuius hæc cā est: q; uidet̄ hominē solū deus ueluti supinū formasse. Nā ferre nullū aīal iacere in tergū pōt: Mutas aut̄ animantes quasi alterno latere iacentes linxisse: atq; ad terrā cōpressisse. Iccirco illis angustum pectus: & ab aspectu remotū: & ad terrā uersus subiectū. Hoīs at̄ patēs & rectū: q; ple nū rōnis a cælo datū humile aut indecēs esse nō debuit. Papillæ quoq; leuiter eminetes & sulciōribus ac paruis orbibus coronatæ: nō nihil addunt uenustatis: scēminis ad alendos fœtus datæ: maribus ad solū decus: ne informæ pectus: & quasi mutilū uideretur. Huic subdita est planicies uentris: quā mediā fere umbelicus nō indecenti nota signat: ad hoc fœtus: ut per eum fœtus dum est in utero: nutriatur.

De uisceribus & intestinis usq; ad membra genitalia. Ca. xi.

Equit̄ necessario ut de internis quoq; uisceribus dicere scipiā: q;bus nō pulchritudo: q; sūt ab dicta: sed utilitas incredibilis attributa est qm̄ opus fuerat: ut terrenū hoc corpus succo aliquo: de cibis ac potibus aleret̄: sicut terra ipsa hymbribus ac pruinis. Prouidētissimus artifex in medio eius receptaculū cibis fecit quibus cōcoctis & liquefactis: uitales succos mēbris oībus dispartiret. Sed cō hō cōstet ex corpore atq; aīa: illud qd̄ supra dixi receptaculū soli corpori p̄stet alimētū: aīa uero aliā se dē dedit. Fecit. n. genus quoddā uiscerū molle atq; rarū: qd̄ pulmonē uocāus: in qd̄ spiritus reciproca uicissitudine cōmearet̄: eūq; nō in uteri modū finxit: ne effūderet̄ simul spiritus aut inflaret simul. Ideoq; ne plenū qdē uiscus effecit: sed instabile atq; aeris capax ut paulatim spiritū recipet: dū uitalis uentus pillā spargitur raritatē: & eūdē rursus paulatim redderet: dū se ex illo explicat. Ipsa enī uicissitudo flādi & spirandi respirandiq; tractus: uitā sustētat in corpore. Quoniā ergo duo sunt in hoīe receptacula: unū aeris qd̄ alit animā: alterū ciborū quod alit corpus: ut ceruix flexi ac moueri facile possit: duas eē per collū fistulas necesse est: cibalē ac spiritalē: quarū superior ab ore ad uētrē ferat: inferior a naribus ad pulmonē. Quarū rō & natura diuersa est. Ille. n. qui est ab errore trāsitus: mollis effectus est: & qui semper clausus cohæreat sibi: sicut os ipsum qm̄ potus & cibus dimota & patefacta gula: quia corporales sunt: spatiū sibi transmeandi faciūt. Spiritus cōtra qui est incorporalis ac tenuis: q; spatiū sibi facere nō poterat: accepit uiam patentē: q; uocatur gurgulio. Is cōstat ex ossibus flexuosis ac mollibus: quasi ex annulis cicutæ modū inuicē cōpactis & cohærentibus: patetq; id semper trāsitus. Nullam enī requiēmeādi habere spiritus pōt: q; is qui semp cōmeāt: demissa utiliter de cerebro mēbri portione: cui uua nomen est uelut occurso quodā refrenat̄: ne aut teneritudinem domicili cū impetu ueniens attracta pestilētī aura corrūpat̄: aut totā nocendi uolētā Internis receptaculis perferat. Ideoq; ēt nares breuiter sunt aptæ: quæ iccirco sic nominatur: quia per eas odor: uel spiritus nare non desinit. Tamen hæc fistula spiritalis nō tantum ad nares: uerū ad os quoq; iter patet in extremis palati regionibus: ubi se folles

DE OPIFICIO DEI

fauciū spectātes anā tollere incipiūt in tumorē. Cuius rei causa & rō non obscura est. Loquēdi. n. facultatē nō haberemus: si sicut gulæ iter ad os tantū: ita gurgulio ad nares tantū pateret. Aperuit igit̄ uia uoci diuina solertia ex illa fistula spiritali: ut posset lingua ministerio suo fungi: & uocis ipsius in offensum tenorē: pulsibus suis in uerba cōcidere. Qui meatus si aliquo mō intercēptus sit: murū faciat necesse est. Erat enī pfecto quis quis aliā causam putat cur hoies muti sint. Nō enī (ut uulgo credit̄) uinctā gerunt linguā: sed hi uocalē illū spiritū per nares quasi mugietes pfundūt: q̄ uoci transitus ad os aut nullus oīno est: aut nō sic patēs: ut plenā uocē possit emittere. Quod plerūq; natura fit: aliquādo etiā casū accidit: ut morbo aliquo hic aditus obseptus uocē nō transmittat ad linguā: faciatq; de loquētibus mutos. Quod cū acciderit: auditū quoq; obstruinecesse est: quia uocē emittere nō pōt ne admittere quidē possit. Loquēdi ergo causa patefactus est hic meatus. Illud quoq; prāstat: ut in lacrimis celebrādis: q̄ nares calorē ferre nō possunt: aer feruēs ore ducat. Itē si forte spiramenta nariū frigoris pituita prācluserit per os aurā trahere possumus: ne obstructa meādi facultate: spiritus strāgulet̄. Cibiuero in aluū recēpti: & cū potus hūore permixti: cū iā calore percocti fuerit: eorū succus inenarrabili mō per mēbra diffusus: irrigat uniuersum corpus & uegetat. Intestinarum quoq; multiplices spirāe ac lōgītudo in se cōuoluta: & uno tamē substrieta uiculo q̄ mirificū dei opus est. Nā ubi maceratos ex se cibos aluus amiserit: paulatim per illos interiorū anfractus extrudūtur: ut q̄cqd̄ ipsis inest succi: quo corpus alie mēbris oibus diuidat̄. Et tñ nequi forte obhæreāt ac resistāt: quod fieri poterat propter ipsorum uolūminū flexiones in se sæpe redeūtes: & fieri sine perniciē nō poterat. Oppleuit ea intrinsecus crassiore succo: ut purgamēta illa uētris ad exitus suos facilius per lubricū niterēt̄. Illa quoq; rō subtilissima ē: q̄ uesica cuius usum uolucres nō habēt: cū sit ab intestinis separata: nec ullā habeat fistulā: qua ex illis utimā trahat: cōpletur tñ & hūore distēdit̄. Id quō fiat notū est difficile peruidere. Intestinarū. n. partes: quæ ab aluo cibū potūq; suscipiūt: patētiores sunt q̄ ceteræ spirāe: & multo tenuiores. Hæ uisicā circūplectuntur & cōtinēt: ad aquas partes cū potus & cibus mixta peruenerit: simū qdē crassius fit & trāsmeat. Hūor at̄ oīs per illā teneritudinē percolat̄: eūq; uesica cui? æque tenuis subtiliq; mēbrana est: absordet & colligit: ut foras quā natura exitū patefecit: emittat.

De mēbris cōceptionis: & ipsius cōceptus physica ratione. Ca. xii.

E utero quoq; & cōceptiōe qm̄ de iternis loquimur: dici necesse ē: neqd̄ p̄terisse uideāur. Quæ quāq; in opto latēt: sensus tñ atq; itelligētiā latere nō possunt.

Vera in marib; q̄ semia cōtinēt: duplex est paulo iterior: q̄ illud hūoris obscœni recēptaculū. Sicut. n. renes duo sunt: itēq; testes: ita & uenæ semiales duæ: in una tñ cōpage coherētes: qd̄ uidēus in corporib; aīaliū: cū iterfecta patefiūt. Sed illa dexterior masculinū cōtinēt semē: sinisterior feminū: & iō in toto corpe pars dextra masculina est sinistra uero feminina. Ipsum semē qdē aīū ex omni corpore ad uenā genitālē cōfluere: ibiq; cōcrescere. Sed hoc hūana mēs quō fiat: nō pōt cōprehēdere, lēi scēminis uterū i duas se diuidit partes: q̄ in diuersum diffusæ ac reflexæ circōplicātur: sicut arietis cornua. Quæ pars in dextrā retorquetur: masculina est: quæ in sinistra scēminia: Cōceptū igit̄ Varro & Arist. sic fieri arbitrātur. Aīū nō tantū marib; inesse semen: uerū etiā scēminis: & inde plerūq; matrib; similes p̄creari: sed earū semē sanguinē esse purgatū. Quid si recte cū uirili mixtū sit: utraq; cōcreta: & simul coagulata iformari. Et primū qdē corhois cōiungi: q̄ in eo sic & uita hoīs: & sapientia. Deniq; totū opus q̄ dragesimo die cōsumari. Ex abortionibus hæc fortasse collecta sunt. In aīū tamē foetibus primū

Varro
Arist.

oculos fingi dubiū nō est: qđ in ouis saepe deprēhēdimus. Vnde fieri nō posse arbitror: qn fictio a capite sumat exordiu. Similitudines at in corporib⁹ filiorū sic fieri putāt. Cū semina iter se pmixta coalescāt: si uirile supauerit: patri simile puenire siue marē seu femina. Si muliebri p̄ualauerit: progeniē cuiusq; sexus ad imaginē respondere maternā. Id at̄ praualer e duobus qđ fuerit uberius. Alterū. n. quodāmo amplectit̄ ac includit. Hinc plerūq; fieri: ut unius tantū liniamēta pratēdat. Si uero aequa fuerit ex pari semēte pmixtio: figuras quoq; misceri: ut sobolles illa cōis aut neutriū referre uideat̄: qa totū ex altero nō hēt: aut utriūq; qa partē de singulis mutata ē. Nā in corporibus aīaliū uide mus aut cōfundi parētū colores: ac fieri tertiū neutri generatiū simile aut utriusq; sic exprimi: ut discoloribus mēbris p̄ oē corpus cōcors mixtura uariet̄. Dispare quoq; naturā hoc mō fieri putant̄: cū forte in leni uteri partē masculinā stirpis semē iciderit: marē qđē gigni opinatio est. Sed qa sit in femina parte cōceptus: aliqd in se hēt femineū: supra qđ dec⁹ uirile pariat̄: uel formā insignē: uel nimīū cādorē: uel corporis leuitatē: uel at̄tus delicatos: uel staturā breuē: uel uocē gracilē: uel aīum ibecillū uel ex his plura. Idē si partē in dextrā semē femini sexus ifluxerit: femina qđē p̄creari: se qm̄ in masculia parte cōcepta sit hēt in se aliqd uirilitatis: ultra qđ sextus rō perimitat̄: aut ualida mēbra aut imoderatio lōgitudinē aut fuscū colorē: aut hyppidā faciē aut uultū indecō. ū aut uocē robustā aut aīum audacē: aut ex his plura. Si uero masculinū in dexterā: femininū in sinistra puenerit utrosq; fetus recte puenire: ut & feminis per oīa naturā suā decus cōstet & maribus tā mēte qđ corpore robur uirile seruet̄. Illud uero ipsum qđ mirabile cōstitutū dei: qđ ē ad cōseruationē generū singulorū duos sexus maris ac femina iū chinat⁹ est: qbus iter se puoluptatis illecebras copullatis successiua soboles pateret̄: ne oē genus uiuētū cōditio mortalitatis extingueret̄. Sed plus roboris maribus attributū est: quo facilius ad patiētā iugi maritalis feminae cogereēt̄. Vir itaq; noiatus ē: q; maicri eo uis est qđ in femina: & hic uirtus nomē accēpit. Itē mulier (ut Varro i. e. p̄tat̄) a molicie dīcta imutata & detracta littera: uelut molier Cui suscepto fetu cū ptus appropinquare iā cōpit: turgescētes iā māmā dulcibus succis distēdunt̄: & ad nutriaēra nā scētis fontib⁹ lactis foecūdū pect⁹ exuberat. Nec. n. decebat aliud qđ ut sapiēs aīa a corde alimonia duceret. Idq; ipsū solertissime cōparatū est: ut cādēs ac piguis humor tēritudinē noui corporis irrigaret: donec ad capiēdos fortiores cibos: & dentibus instruat̄: & uiribus roboretur. Sed redeamus ad propositū: ut cetera quā supersunt: breuiter explicemus. Contra illos qui per uoluptatē mēbris genitalibus abutuntur: & subditorum membrorum forma.

Oterā nūc ego ipsorū quoq; genitaliū membrorū mirificā rōne tibi exponere me pudor ab huiusmodi sermōe reuocaret: itaq; a nobis indumēto uerecūdiā qđ sunt pudēda: uelent̄. Quod ad hāc rē attinet: queri satis est: hoies impios ac pphanos lūmū nefas admittere qđ diuinū & admirabile dei opus ad p̄pagandā successiōnē inexcogitabili rōne puilam: & affectus uel ad turpissimos quātus: uel ad obscōnā libidinis pudēda opa cōuertūt: ut iā nihil aliud re scissima petāt: qđ inanē & sterilē uoluptatē. Quā reliq; corpis partes nō carēt rōne ac pulchritudinē. Coglobata in nates ca ro qđ sedēdi officio apta & eadē firmior qđ in ceteris mēbris: ne praēmente corporis molestibus cederet. Itē feminū deducta & latioribus toris ualida longitudo: quo facilius onus corporis sustineret: qđ paulatim deficiētē in angustū genua determināt: quorū decētes nodi flexurā pedibus ad gradiēdū: sedēdūq; aptissimā p̄bēt. Itē crura nō aquali mō ducta: ne indecēs hitudo formaret pedes: sed teretibus suris clemēter extātibus sen

DE OPIFICIO DEI

linq; te auaris: & firma sunt & ornata. In platis uero eadē qdē: sed tñ longe dispar q̄ in manib; rō est. Quae qm̄ totius op̄is quasi lūdamēta sunt mirificae: artifex nō rotūda specie: ne hō stare nō posset: aut aliis ad stādū pedibus idigere: sicut quadrupedes: sed porrectiores lōgiore; q; formauit: ut stabile corpus efficerēt planicie sua. Vnde illis iditū nomē est: dīgiti & que totidē quot in manib; specie magis q̄ usum praeferētes. Ideoq; & iuacti & breues: & gradatim cōpositi. Quorū q̄ est maximus: qm̄ illū sicut in manu discerni a ceteris opus non erat: ita in ordinē redactus est: ut rñ ab aliis magnitudine ac modico interuallo distare uideatur. Haec eorū speciosa germanitas: nō leui adiumento nixū pedū firmat. Concitari, n. ad cursum nō possumus nisi digitis in humū pressis: soloq; nitentibus: impetū saltūq; capiamus. Explicasse uideor oīa: quorū ratio intelligi potest. Nunc ad ea uenio: quae uel dubia uel obscura sunt.

Quod de multis quae sunt in corpore ratio sciri nequit.

Ca. xiiii.

Ultra eē cōstat i corpore: quorū uim rōnēq; perspicere nō nisi q̄ fecit: pōt. An aliq; enarrare se putat posse: qd̄ utilitatis: qd̄ effectus habeat tēuis mēbrana illa plucēs: q̄ circūnectit aluus ac regit? Quid rerū gemina similitudo? Quos ait Varro ita dictos: q̄a riuī ab his obsceni hūoris oriānt: qd̄ ē lōge secus: q̄a spinā a trīnse cus spini cōhāret: & sunt ab intestinis separati. Quid splen: qd̄ iecur: qd̄ uiscera quasi ex cōturbato sanguine uident esse cōcreta? Quid fellis amarissimus liquor? Quid globus cordis q̄ unus sanguinis fons est? Nisi forte illis credēdū putabimus: q̄ affectū iracūdiāe in felle cōstitutū putat: pauoris in corde: letitiā in splene. Ipsius at̄ iecoris officiū uolūt esse: ut cibos in aluo cōcoquat amplexu & calefactu suo: qd̄a libidines rerū tenere arū i iecore cōtineri arbitrant. Primū ista perspicere ac uim hūani sensus nō pōt q̄a horū officia in operto latēt: nec usus suos patefacta demōstrāt. Nā si ita esset: fortasse placidiora quaeq; aīalia uel nihil fellis oīno: uel minus haberēt q̄ fera: timidiora plus cordis solariora plus splenis: lasciuiora plus iecoris habuissent. Sicuti igit̄ nos sentimus audire auri- bus oculis cernere: naribus adorare: ita pfecto sentiremus nos felle irasci: iecore cupere: splene gaudere. Cū at̄ unde affectus isti ueniāt: minime sentiamus: fieri nō pōt ut aliunde ueniāt: & aliud uiscera illa q̄ suspicamus: efficiāt. Nec tñ cōuincere possumus falsa illos q̄ hāc disputāt: dicere. Sed oīa q̄ ad motus aīaēq; p̄tineāt: tā obscurae alteq; rōnis esse arbitror: ut supra hoiem sit ea liq̄do peruidere. Id tñ certū & indubitātū esse debet res tot tāra uiscerū genera: unū & idē habere officiū: ut animā cōtineant in corpore. Sed quid p̄prie singulis neruis sit iniunctū: quis scire nisi artifex potest: cui soli opus suū notum est.

De obscura uocis ratione.

Ca. xv.

E uoce at̄ quā rōnē reddere possumus? Grammatici qdē ac philosophi uocē esse definiūt: aere: spiritu uerberatū. Vnde uerba sūt nūcupata: qd̄ p̄spicue falsū ē. Nō. n. uox extrā os gignit: sed intra. Et iō uersimilior est illa snia stipatū spiritū cū obstata fauciu fuerit illi sum sonū uocis exprimere ueluti cū i patentē cicutā labroq; subiectā dimittimus spiritū & is cicutae cōcauo repercussus ac reuolutus a fūdo dū delcē dentē occurso suo reddit: ad exitū nitēs sonū gignit: & in uocalē spiritū resiliēs per se uētus aiatur. Quod quidē an uerū sit: deus artifex uiderit. Videt̄ enī nō ab ore: sed ab intimo pectore oriri. Deniq; & ore clauso: & naribus emittit̄ sonus qualis pōt. Praeterea ex maximo spiritu quo anhelamus: uox nō efficitur: & leui & nō coartato spiritu quotiens uolumus efficitur. Nō ē igit̄ cōprehensum quō fiat: aut qd̄ sit oīno. Nec me nūc i acadēmia sentētiā delabi putes: q̄a nō oīa sunt incōprehensibilia. Ut. n. fatēdū est multa nesciri q̄ uult deus itelligētiā hoīs excedere: sic tamē multa esse quae possunt & sensibus per

cipi: & rōne cōprehēdi: Sed erit nobis cōtra philosophos itera disputatio. Cōfitemur
igit' spatiū quo nūc deccurrius. Vbi sit mētis sedes: & q̄ rōne corpī coiūgat. Ca. xvi.

Entis quoq; rōne icōprehēsilē esse q̄s nesciat: nisi q̄ oīno illā nō hēt: cū ipsa
mēs quo loco sit aut cuiusmodi nesciat: Varia ergo a philosophis de natua ei'
ac loco disputata sunt. An ego nō dissimulabo qd' ipse sentiā: nō q̄a sic eē affir-
mē: qd' est insipiētis in re dubia facere: sed ut exposita rei difficultate icelligas quāta sit
diuinorū operū magnitudo. Quidā sedē mētis in pectore esse uoluerūt: qd' si ita ē: quā
to tandē miraculo dignū est rē in obscuro ac tenebroso hitaculo sitā: uī tāta rōnis atq; in
telligētiae luce uersari tū q; ad eā sensus ex oī corpis parte cōueniūt: ut ī qualibet regiōe
mēbrorū præsens esse uideat'. Alii sedē ei' in cerebro eē dixerūt. Et sane argumētis p̄ba-
bilibus usi sunt: oportuisse scilicet q; totius corporis regimē haberet: poti' in sūmo tāq;
Iarce habitā: nec q̄c̄ esse sublimis: q̄ id qd' uniuersum rōne moderet': sicut ipse mūdi
dñs & rector in summo ē. Deinde q; sensus oīs: id est audiēdi: & uidēdi & odorādi minī
stra mēbra ī capite sunt locata: quorū oīum uīa nō ad pect' se ad cerebrū ferāt. Alioq;
neceffe nos eēt tardius sentire donec sentiēdi facultas lōgo itinere p'collū ad pectus usq;
descēderet: Hi uero aut nō multū: aut fortasse nō errāt. Videt'. n. mēs q̄ dñatū corpis te-
net in summo capite cōstituta: tanq̄ in cælo deus. Sed quādo in aliqua sit cogitatione cō-
meare ad pectus: & quasi ad secretū aliqd' penetrale secedere: ut cōsiliū tanq̄ ex thesau-
ro recōdito eliciat ac pferat. Iōq; cū intēti ad cogitādū sumus: & cū mēs occupata ī altū
se abdiderit neq; audire q̄ circūsonāt: neq; uidere q̄ obstēt solēus. Id uero siue ita ē: admi-
rādū pfecto est quō id fiat: cū ad pectus ex cerebro iter pateat: Siue at nō: hoc tñ nihil
omīus admirādū est: q; diuina nescio q̄ rōne fiat: ut ita esse uideat'. An pōt aliq; nō ad
mirari: q; sensus ille uiuus atq; cælestis: q; mēs uel aiūs nūcupat': tātā mobilitatis est: ut
neq; qd' cū sopitus est cōgescat: tātā celeritatis: ut uno t̄pis pūcto cælū oē collustrēt:
si uelit: maria puolet: terras & urbes pagret. Oīa deniq; q̄ libuerit q̄uis lōge lateq; sum-
mota sint: ī cōspectu sibi ipse cōstituāt. Et mirat' aliq; si diuina mēs dei p uniuersas mū-
di partes intēta discurret: & oīa regit: oīa moderat': ubiq; præsens: ubiq; diffusa: cū tanta
sit uis ac ptās mētis hūanæ itra mortale corpus iclusa: ut ne septis qd' grauis huius ac
pigri corpis cui illigata est: coerceri nullo pacto possit: quominus sibi liberā uagādī fa-
cultatē q̄etis ipatiēs largiat'. Siue igit' ī capite mēs hitat: siue in pectore: pōt ne aliq; cō-
prehēdere q̄ uis rōnis efficiat: ut sensus ille cōprehēsilis aut ī medula cerebri hāreat,
aut ī illo sanguine bibipartito q̄ est inclusus in corde: ac nō ex eo ipso colligat quāta sit
dei ptās: q; aiūs seipsum nō uidet. aut qualis aut ubi sit: nec si uideat tñ perspicere possit:
quo pacto rei corporali res incorpales adiūcta sit: siue ēt mētis locus nullus ē sed p totū
corpus sparsa discurret: & qd' ēt fieri pōt: & a xenocrate platonis discipulo disputatū ē.
Si qd' sensus in qualibet parte corpis præsto est: nec qd' sit mēs: nec qualis intelligi pōt
cū sit natura tā subtilis ac tenuis: ut solidis uiscerib' infusa uiuo & quasi ardētī sensu mē-
bris oībus misceat'. Illud at' caue: ne unq̄ simile ueri putaueris qd' Aristoxenus dixit: mē-
tē oīno nullā esse sed quasi armoniā in fidibus ex cōstructione corpis & cōpagibus uisce-
rū uim sentiēdi existere. Musici. n. intētionē cōcētūq; neruorū in integros modos sine ul-
la offēsiōe cōsonantiū armoniā uocāt. Volūt igitur aīum simili rōne constare in hoīem
qua cōcors modulatio constat in fidibus. s. ut singularū corpis partiū firma coniunctio
mēbrorūq; omniū cōfētēs in unū uigor motū illū sensibilē faciat aīumq; cōcinnēt: sic
ut sunt nerui bene intēti ad cōspirātē sonū. Et sicuti in fidibus cū aliqd' aut intercēptū
aut relaxatū est: oīs canēdi rō turbat' & soluit: ita in corpore cū pars aliqua mēbrorū du-

xenocra-
tes

Aristoxe-
neus

DE OPIFICIO DEI

xerit vitium destrui uniuersa: corruptisq; oibus atq; turbatis: occidere sensum: eaq; mortē uocari. Verū ille si quicq; mentis habuisset: nō armoniā de fidibus ad hominē transtulisset. Non enī canere sua sponte fides possunt: ut sit ulla in his comparatio ac similitudo uiuentis. Animus autē sua spē & cogitat & mouetur. Quod si quid in nobis armoniā simile foret: ictu moueret externo: sicut nerui manibusq; sine tactu artificis pulsuq; digitorū: muti atq; inertes iacēt. Sed nimirū pulsandus ille manu fuit: ut aliquādo sentiret: quia mens eius ex membris male compacta torpebat.

Quod aīa sit aeterna: & qd sit secūdu philosophorū uarias opiniones. Ca. xvii.

Vp̄est de aīa dicere: q̄q; p̄cipi rō eius & natura nō possit. Nec iō tñ imortalē eē aīam nō itelligimus: qm̄ q̄cqd̄ uiget: mouetq; per se semp: nec uideri aut tāgi p̄t: aeternū sit necesse est. Quid at sit aīa nōdū inter philosophos cōuenit: nec unq; sortasse cōueniet. Et alii sanguinē dixerūt: alii ignē: alii uentū: unde aīa uel aīus nōmē accēpit: qd̄ gr̄ce uētus ἀνέμω̄ dicit̄: nec illorū tamē quisq; dixisse aliqd̄ uidet̄. Nō. n. si aīa sanguine aut p̄ uulnus effusa: aut febrīū calore cōsumpto uidet̄ extingui cōtinuo in materia sanguinis aīa rō p̄uēda est: ueluti si eueniat in q̄stionē. Lumē quo utimur qd̄ sit: & respōdeat oleū esse: quo cōsumpto illo lumē extinguit̄: cū sint utiq; diuersa: sed alterū sit alterius alimētū. Videt̄ ergo aīa similis esse lumini q̄ nō ipsa sit sanguis sed hūore sanguinis alitur: ut lumē oleo. Qui at ignē putauerūt hoc usi sunt argumētē: q; p̄sente aīa corpus caleat: recedēte frigeat. Sed ignis & sensu indiget: & uidet̄: & tactu cōburit. Aīa uero & sensu aucta & uideri nō p̄t: & nō adurit. Vnde apparet aīam nescio qd̄ esse deo similē. At illi qui uentū p̄t: hoc fallunt: q; ex aere spiritū ducentes: uiuere uideamur. Varro itaq; definit: Aīa ē aer cōceptus: ore deferuefactus: in pulmōne tepēfactus: in corde diffusus in corpus. Hæc apertissime falsa sunt. Neq; n. tā obscurā nobis huiusmodi dico esse rōnē: ut ne hoc qd̄ intelligamus qd̄ uerū esse nō possit. An si mihi qs dixerit aenū eē cælū: aut uitreū (ut Empedocles ait) aerem glaciātū: stotim ne assentiar: quia cælū ex qua materia sit ignorē. Sicut. n. hoc nescio: ita illud scio. Aīa ergo nō est aer ore cōceptus: q̄a multo prius gignit̄ anima q̄ cōcipi aer ore possit. Nō. n. post partū insinuāt̄ in corpus (ut q̄busdā philosophis uidet̄) sed post cōceptū p̄tinus: cū factū in utero necessitas diuina formauit: q̄a adeo uiuit intra uiscera genitricis: ut & in cremēto augeat̄: & cerebrīs pulsibus gestiat emicare. Deniq; abortū fieri necesse est si fuerit aīa intus extinctū: Ceteræ definitionis partes eo spectat: ut illis nouē mensibus q̄bus in utero fuimus: mortui esse uidemur. Nulla ergo ex his tribus uera scia est. Nec tñ in tātū falsos eē dicēdū est q; hæc senserūt: ut oīno nihil dixerit. Nā & sanguinē simūl & calore: & spiritu uiuimus. Sed cū cōstet aīa in corpore oibus adunatis: nō expresserūt proprie quid esset: quia tā non potest exprimi q̄ uideri.

Varro

Empedocles

Utrum animus & anima sint idem. Ca. xviii.

Equitur alia & ipsa inextricabilis q̄stio. Idē ne sit aīa & aīus: an uero aliud sit illud quo uiuim⁹: aliud at quo sentimus & sapimus. Nō desunt argumenta in utrāq; partē. Qui enī unū eē dicūt: hāc rōnē sequūtur: q; neq; uiui sine sensu possit: nec sentiri sine uita: iōq; esse nō posse diuersum id qd̄ nō p̄t separari: sed q̄cqd̄ est illud & uiuēdi officiū: & sentiēdi h̄c rōnē. Iccirco animū & animā indifferēter appellāt duo epicurei poetæ. Qui at dicūt eē diuersa: sic argumētant̄ ex eo posse intelligi aliud eē mētē: aliud eē animā: q̄a incolumi anima mēs possit extingui: qd̄ accidere solet in fanis. Itē q; anima morte sopiat̄: animus somno. Et quidē sic: ut nō tātū quid fiat: aut ubi sit ignoret: sed etiā rerū falsarū cōtēplatione fallatur. Quod quō ipsūm fiat: nō p̄t

p̄uideri: cur fiat p̄t, Nā regescere nullo pacto possumus nisi mēs uisionū imaginib⁹ oc-
 cupata teneatur. Latet at̄ mēs oppressa somno tanq̄ ignis obducto cinere sopitus: quē si
 paululū cōmoueris rursus ardescit & quasi euigilat. Auocat̄ ergo simulacris donec mē
 bra sopore irrigata uegetent̄. Corpus. n. uigilāte sensu licet iaceat immobile: tñ nō est ge-
 tū: q̄a flagrat in eo sensus: & uibrat ut flāma & arct⁹ oēs ad se astrictos tenet. Sed postq̄
 mes ad cōtēplandas imagines ab intēctione traducta est: tunc demū corpus oē: resoluē
 in getē. Traducit̄ at̄ mēs cogitatioē cæca cū cogētibus tenebris secūtātūmō esse coepe-
 rit: dū intēta est in ea: de q̄bus cogitat: repēte somnus obrepit: & in species p̄ximas sen-
 sum ipsa cogitatio declinat. Sic ea quæ sibi añ oculos posuerat uidere quoq̄ incipit. De
 inde p̄cedit ulterius: & sibi auocamēta inuenit: ut saluberrimā getē corporis interrūpat.
 Nā ut mēs per diē ueris uisionibus auocat̄: ne obdormiat: ita falsis ne exciteat̄. Nā si nul-
 las imagines cernat: aut uigilare illā necesse ē: aut perpetua morte sopiri. Dormiendi er-
 go eā tributa est a deo rō somniādi: & qdē in cōe uniuersis aialibus. Sed illud hōi p̄æ-
 cipue q̄ cū eā rōnē deus getis cā daret facultatē sibi reliq̄t docēdi hōiem futura per som-
 niū. Nā & historia sæpe testant̄ extitisse somnia: quorū p̄sens & admirabilis fuerit eue-
 tus: & responsa uatū nostrorū ex parte somniū cōstitērūt. Quare neq̄ semp uera sunt:
 neq̄ semp falsa Virgilio teste: qui duas portas uoluit esse somniorū. Sed q̄ falsa sunt dor-
 miendi cā uident̄: quæ uera immitūt a deo: ut imminēs bonū aut malū hac reuelatione
 discamus. De origine animæ an sit. Ca. xix.

Illud quoq̄ i q̄stionē uēire p̄t. Vtrū ne aīa ex patre an potius ex matre. An ue-
 ro ex utroq̄ genereat̄. Sed ego id meo iure ab ancipiti uēdico. Nihil. n. ex his tri-
 b⁹ uerū ē: q̄a neq̄ ex utroq̄: neq̄ ex alterutroq̄ serant̄ aīa. Corpus. n. ex cor-
 poribus nasci p̄t: qm̄ confert̄ aliqd ex utroq̄. De aīa aīa nō p̄t: quia ex re tenui & incō-
 prehensibili nihil p̄t decidere. Itaq̄ serendarum animarū ratio unī ac soli deo subiacet.
 Deniq̄ cælesti sumus omnes semine oriundi.

Lucrēt⁹ Oībus idē ille pater ē (ut ait Lucretius) Nā de mortalibus nō p̄t: q̄q̄ nisi mortale ge-
 nerari. Nec putari pater debet: q̄ ransfudisse aut inspirasse aīam de sua nullo mō sentit:
 nec si sentiat qñ tū aut quō id fiat. hēat aīo cōprehēsum. Ea quo apparet nō a parētib⁹ da-
 ri aīas: sed ab uno eodēq̄ oīum deo patre: q̄ legē rōnēq̄ nascēdi tenet solus: siq̄ dē solus
 efficit: nā terreni parentis nihil est nisi ut humorē coporis in quo est materia nascēdi cū
 sensu uoluptatis emittat uel recipiat: & citra hoc etiā opus humoris istius homo resistit
 nec amplius quicq̄ p̄t: ideo nasci sibi filios optāt: q̄a nō ipsi faciūt. Cætera iā deī sunt oīa
 scilicet cōceptus ipse: & corporis informatio: & inspiratio aīa: & partus incolumis & quæ
 cunq̄ deinceps ad hōiem cōseruandū ualēt: illius munus est q̄ spiramus: q̄ uiuimus: q̄
 uigemus: Nā p̄ter q̄ q̄ ipsius beneficio incolumes sumus corpe: & q̄ uictū nobis ex
 uariis rebus subministrat: sapiētīā quoq̄ hōi tribuit: q̄a terrēus pater nullo mō dare po-
 test. Ideoq̄ & de sapiētibus stulti: & de stultis sapiētes sæpe nascūtur: qd̄ quidā fato ac-
 sideribus assignāt. Sed nō est nūc locus de fato differendi. Hoc dicere satis est: q̄ etiā si
 astra efficiētīā rerū cōtinēt: nihilominus oīa a deo fieri: q̄ astra ipsa & fecit: & ordinauit.
 Inepti ergo q̄ hāc ptātē deo dērahūt & operi eius attribuūt. Hoc igīt̄ dei munere cæle-
 sti atq̄ p̄æclaro an utamur in nostra uoluit esse ptātē. Hoc enī cōcessio ipsum hōie uir-
 tutis sacramētis religauit: quo uitā posset adipisci. Dedit ei & cōstituit aduersarium ne-
 quissimū & fallacissimū spiritū: cū quo in hac terrestri uita sine ulla securitatis requie-
 di p̄icaret. Cur at̄ deus hūc uexatorē generi hominū cōstituit breuiter exponam

Cur deus dedit spiritum tentatorem.

Ca. xx.

DE OPIFICIO DEI

Nec oīa diuersitatē uoluit esse: ideoq; uulgo nō aperuit ueritatē: sed eā paucis
a finis reuelauit: quæ diuersitas oē arcanū mūdi cōrinet. Hæc est enī quæ faciat
 uirtutē: quæ scilicet et nō mō esse: sed ne aparere qdē: quæ uirtus esse nō poterit: nī
 si fuerit cōparali quis. In quo superādo uim suā uel exerceat: uel ostēdat. Nā ut uictoria
 constare sine certamine nō pōt: sic nec uirtus qdē ip̄a sine hoste. Itaq; quoniā uirtutē de
 dit hōi statuit et ecōtrario inimicū: ne uirtus ocio torpēs naturā suā perderet. Cuius oīs
 ratio in eo est: ut cōcussa & labefactata firmet: nec aliter ad sūmum fastigiū possit ueni
 re: nisi prudenti manu semp̄ agitata: sed ad salutē sua dimicā di tenore fundauerit. Noluit
 .n. deus hominē ad immortalē illam beatitudinē delicato itinere puenire daturus ergo
 uirtutē: dedit hostē prius: qui animis hominū cupiditates: & uitia imitteret: qui esset au
 ctor errorū malorūq; oīum machinator: ut quoniā deus hominē ad uitā uocat: ille cōtra
 ut rapiat & traducat ad mortē. Hic est qui aut inducit aut decipit eos: qui ueritati studēt
 aut si dolo & studiis nō quiuerit: uirilē gerit animā: quæ sublimiū uigorē labefactare co
 net: infanda dictū & execrabilia molēs: uexat interficit: & tamē ut prosternit multos:
 sic a multis uictus pstratusq; discedit. Magna est enim uis hoīs: magna ratio: magnum
 sacramentū. A quo si quis non defecerit: nec fidē suā deuocionēq; prodiderit: hic beatust
 hic deniq; (ut breuiter sinā) similis deo sit necesse ē: Errat enī q̄s hoīem carne metit.
 Nā hoc corpusculū quo induti sumus: hoīs recāptaculū ē. Nā ipse hō neq; tāgū: neq; as
 picū: neq; cōprehēdi pōt: quia later intra hoc qd uidetur. Qui si delicatus ac tener in hac
 uita aliter fuerit q̄ ratio eius exposcit: si uirtute cōtempta desideris se carnis adpixerit: ca
 det & p̄metur in terrā. Si autē (ut debet) statū suū quē rectū recte sortitus est: & prom
 te cōstanterq; defenderit: si terræ quam calcare ac uincere debet: nō seruerit: uitam me
 rebitur sempiternam.

Operis conclusio ueritatem superari non posse.

Ca. xxi.

h Acc ad te Demerriane interim paucis & obscuris fortasse q̄ decuit: pro rerum
 ac tēporis necessitate perorauī quibus contentus esse debeas. Plura & melio
 ra laturus: si nobis indulgentia cælitus uenerit: tunc & ego ce ad uerā philo
 sophiæ doctrinam & planius & uerius cohortabor. Statui enim quam multa potero
 litteris tradere: q̄ ad uitæ beatæ statū spectēt. Et quidē contra philosophos: quoniā sunt
 ad perturbādā ueritatē p̄uiciosi & graues. Incredibilis est enī uis eloquētiæ & argumen
 tādī differēdiq; subtilitas: quā facile deceperat: quos partim nostris armis: partim uero
 ex ipsorum inter se concertatione sumptis reuincemus: ut apareat eos induxisse potius
 errorem q̄ sustulisse fortasse mireris q; tantū facinus audeā. Patiemur ne igit̄ extingui
 aut opprimi ueritatem: Ego uero libentius uel sub hoc onere defecerim. Nā si. M. Tul
 lius eloquentiæ ipsius unicū exemplar ab indoctis & in eloquentibus quia tamen p̄ ue
 ro nitebant: sæpe superatus est. Cur desperemus ueritatem ipsam cōtra fallacem cap
 tiosamq; facundia: sua ppria uī & claritate ualituram: Illi quidem sese patronos uerita
 tis p̄fiteri solent. Sed quis potest eārē defendere: quā nō didicit: aut illustrare apud ali
 os quā ipse non nouit: Magnū uideor polliceri: sed cælesti opus est munere nobis fa
 cultas ac tēpus ad p̄posita psequēda tribuat. Quod si uita est optanda sapienti: p̄fecto
 nullā aliā ob causam uiuere optauerim: q̄ ut aliquid efficiam: quod uita dignum sit: &
 quod utilitatem legentibus. Et si non ad eloquētiā: quia tenuis in nobis facundia riuus
 est: ad uiuēdū tamen afferat: quod est maxime necessariū. Quo p̄fecto: satis me uixisse
 arbitror & officium hominis implexisse: si labor meus aliquos homines ab erroribus
 liberatos: ad iter cæleste direxerit.